

ADORJÁNI ANNA

ŐRJÍTŐ RENDSZERÜZENET

Gazsó L. Ferenc – Zelei Miklós: *Őrjítő mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012, harmadik, javított, bővített kiadás, 198 oldal

A májusi könyvhétre jelent meg az *Őrjítő mandragóra* harmadik, javított, bővített kiadása. A kiadó vezetője úgy nyilatkozott, hogy „a könyv ma is friss szemléletű témaválasztásában, megközelítésében, ismeretanyagában is”, a szerzők pedig kiemelték, hogy „azért döntöttek a megjelentetés mellett, mert felsőfokú tanintézmények jelentkeztek náluk azzal a szándékkal, hogy az ajánlott irodalom listájára tennék az *Őrjítő mandragórát*”.¹ Magam is ahhoz a generációhoz tartozom, amelyik nem saját élményből, hanem kiadott vagy kiadatlan, írott vagy íratlan forrásokból, „emlékszik” a '89 előtti évekre. A szerzők és szerkesztők az új kiadás kapcsán kiemelik egyrészt a kötet aktualitását, másrészt pedig dokumentumértékét hangsúlyozzák. A kötetet olvasva a gondolataim egyre ugyanahhoz a kérdéshez kanyarodtak vissza: ki beszél kihez az *Őrjítő mandragóra* harmadik, 2012-es kiadásában?

Nézzük meg először, hogy – bárki szóljon is – mit mond! A kötet politikai pszichiátriai eseteket sorakoztat fel: olyan életutakat mutat fel, amelyeket eltorlaszolt vagy mellékvágányra terelt az, hogy a szereplők politikai állásfoglalását, társadalmi törekvéseit vagy igazságérzetét pszichiátriai betegségként diagnosztizálta a hatalom, és ehhez méltón járt is el velük kapcsolatban. „Ha egyenes az ember vagy támad, vagy támadják”² – foglalja össze az egyik esettanulmány alanya, Jakab Károly a helyzet paradox voltát, azt, hogy a hősök egy ilyen rendszerben szükségszerűen áldozatokká válnak. Tévedés, hogy az agy nem elvámolható, teszik hozzá a szerzők, erre való az *agygyalu*: minden hű alattvaló a gondolatait önként simára gyalulhatja. A dacos makacskodók pedig látványos kirakatperek helyett diszkréten megregulázhatók egy kis elektrosokkal, inzulininjekcióval, zárt osztályi kényszerbeutalóval.

Az *Őrjítő mandragóra* első kiadását a politikai hatalom megpróbálta bezúratni – és a könyv sikerkönyv lett. Most, húsz év távlatából elborzadunk az olvasottakon, de valahogy úgy vagyunk vele, mint a híradóban látott árvi-zekkel és eltűnt gyermekekkel. Viszont ha a szomszéd utcát önti el a víz, és a barátom tűnik el, az elrontja az étvágyamat, az álmodat, a világról alkotott képemet, megzavarja a hitet, hogy velünk ilyen nem történhet. De történhet: itt, Magyarországon, magyar emberek vetették alá kényszerpszichiátriai kezelésnek politikai ellenfeleiket. Így szól a kötet első és legfontosabb állítása. Most, *a tavaly*, nem pedig „a múlt rendszerben”, „a szocializmusban” vagy

„egy elmúlt korban” történt meg olyan emberekkel, akik a szomszédaink és barátaink voltak.

A kiadó és a szerzők nem hagyják reflektálatlanul az abból adódó helyzetet, hogy az első kiadás óta jócskán eltelt az idő. Az előszóban hangsúlyozzák az 1989-es hangulat másságát: „hatalmas érdeklődés élt az emberekben minden iránt, ami évtizedeken át tiltott volt”,³ jóleső és önfelmentő érzés volt bevezetni őket a politikai pszichiátriába, hogy „a velük szemben is elkövetett bűnök hiteles történetét”⁴ ismerhessék meg ezáltal. Az új kiadás nemcsak a részvétet, hanem a részvételt is hangsúlyozza: „vétkesen és vétketlenül – részei voltunk a rendszernek.”⁵ Az első kötet óta eltelt időre és a beállt változásokra reflektál az a mintegy ötvenoldalmi jegyzetanyag és kiegészítő jogi tanulmány is, amellyel a kötet bővült. Beszédes ebből a szempontból az is, hogy a kötet három új, szubjektív, vallomásos, már-már magánéleti fejezettel bővült, friss szövegekkel, amelyekben a szerzők saját esetüket tanulmányozzák érzelmesen, de bátor önreflexivitással.

A kötet nincs híján érzelmeknek. Sok benne az indulat, a düh, a ki- és odamondás öröme, szereti az erős szavakat, hatásos címeket – e tekintetben a szöveg nem változott az új kiadásban sem. A kötet hangulatában közelebb áll a publicisztikához, mint egy tanulmánykötethez, nem is törekszik az objektivitásra. A szerzők mintegy szócsövénévé válnak az esettanulmányok alanyainak, amikor *hőseinknek* nevezik őket, történeteiket *szenvédéstörténet*ként írják le, a fejezetek címeiként az alanyok egy-egy frappáns mondatát emelik ki (*Csont vagyok a torkukban, Diliházba kerülhetünk mind?, Szenvédéstörténet*). Maga a főcím telitalálat: erős, agresszív, figyelemfelkeltő. Izgalmas ebből a szempontból az is, hogy az új kiadásban a szerzők és szereplők nemcsak nyelviileg nem válnak el, hanem grafikailag, képileg is sokkal inkább egybeolvad hős és narrátor, mint mondjuk az első kiadásban, ahol az idézetek dőlt betűvel és/vagy szövegdobozban jelentek meg. Az új kiadásban néha még az idézőjel is elmarad, így olykor nehéz *meghallani*, ki is beszél.

Az elbeszélt élettörténetek, de azok elbeszélése, logikai szerkezete is az esetek többségében nagyon hasonló: az előtörténetben, a háborúban és az azt követő hadifogságban elszenvedett sérelmek kompenzálására irányuló törekvés indítja be azt a megállíthatatlan játszmat, amelyet a jogaira hivatkozó áldozat-hős beadványaira börtönnel, majd az elmebetegség diagnosztizálásával – a beszámíthatóság, és ezáltal a büntethetőség megszűntével –, pszichiátriai beutalóval válaszoló hatalom kezd. Aki nem azt mondja, amit mi, az nem *normális*, aki ahelyett, hogy meghúzná magát, sorozatosan beadványokat írogat, az paranoiás, skizofrén, gondnokságra szorul. Fontos momentum minden történetben a nyilvánosság, főként a külföldi nyilvánosság megnyerésére tett kísérlet. Nem derül ki azonban sem a kötetből, sem a hozzá fűzött jegyzetanyagból, hogy a leírtak hétköznapi vagy pedig kirívó esetek, a politikai pszichiátriának tízek, százak vagy ezrek estek-e áldozatul.

Mindez azonban mit sem változtat a kötet aktualitásán. Aktuális a könyv amiatt, hogy a társadalmi traumáinkon még jócskán van mit dolgozni, hogy nap mint nap szembesülünk azzal, hogy a kor, amelyet letűntnek hittünk, folytonosan és szervesen jelen van a hétköznapjainkban. Aktuális amiatt is, hogy bár a világ nagyot látszott fordulni, a hatalom – legyen az politikai vagy más természetű – azóta sem szerette meg az ellenállóit és kritikussait, csupán az elhallgattatás eszközei finomodtak.

Fontos tapasztalat a könyv olvasása kapcsán, hogy az a nyelv, ami húsz éve a társadalom és társadalomtudomány iránt érdeklődő emberek közös nyelve volt, most már csak jegyzettel befogadható, és az ilyen affinitású emberek csupán egy csoportja számára egyértelmű és érthető. A 2012-es új olvasóközönség számára ez egy – pont ilyen szövegeken keresztül tanulható – opcionálisan választható idegen nyelv, interkulturális kommunikáció.

Jegyzetek

- ¹ Könyv az „ideges diktatúráról”, <http://www.hirado.hu/Hirek/2012/05/31/16/Konyv_az_ideges_diktaturarol_.asp> (letöltve: 2012. szeptember 20.).
- ² GAZSÓ L. Ferenc – ZELEI Miklós: *Órjító mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012, harmadik, javított, bővített kiadás, 16. p.
- ³ *Uo.*, 7. p.
- ⁴ *Uo.*, 8. p.
- ⁵ *Uo.*